

Játék határokkal 2017-2018

– egy modellprogram
kiterjesztése

Tartalom

Előzmények – a modellprogram	6
Iskolai prevenciós programok	8
Tanodai prevenciós programok	12
A program hatékonyságának mérése	14
Módszertan kidolgozása pályázati rendszerre	21
Információs pontok működtetése 7 helyszínen	22
Csoportok függők és hozzátartozók számára	24
Média táborok Debrecenben, Orosházán és Sopronban	26
A program 2012-es kezdete óta	32
Impresszum	34

Kedves Olvasó!

A Magyar Ökumenikus Segélyszervezet a mindennapi munkája során fontosnak tartja, hogy egy adott probléma kezelése rendszerszemléletű megközelítésben történjen. Jól példázza a szervezet ezen törekvését a Játék határokkal program, amely a szerencsejáték-függőséget komplexen, a prevenció, az integráció és a disszemináció oldaláról egyszerre közelíti meg.

A modellprojekt, mely 2012-ben még csak egy helyszínen, Debrecenben nyújtott szolgáltatásokat, mára országos programmá nőtte ki magát: a prevenció programjait eddig 20 település iskolájában vagy tanodájában valósulhatott meg; a függők és hozzátartozók tájékoztatását segítő információs pontok pedig már 7 helyszínen érhetőek el.

Az eltelt több mint 5 éves időszak tapasztalatai, az egyes szolgáltatások hatékonyságának mérései tették lehetővé, hogy a szolgáltatások módszertani háttér anyagai is elkészüljenek. Nagy előrelépést jelent ez azon célunk irányába, hogy a szociális szakemberek akkreditált képzések segítségével maguk is képesek legyenek egyes szolgáltatások nyújtására, még több fiatal érve el.

Bízom benne, hogy ez az elmúlt év tapasztalatait összefoglaló kiadvány, a fenti célon túl hozzájárul ahhoz is, hogy minél több szakember kapjon kedvet hasonló programok kialakításához.

Lehel László,
elnök – igazgató
Ökumenikus Segélyszervezet

Büszkeséggel és örömmel tölt el, hogy immár hat éve működtetjük sikerrel a „Játék határokkal” nevet viselő, hazánkban egyedülálló szerencsejáték-függőségi prevenció és integrációs modellprogramot a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet közreműködésével.

Nagy öröm számunkra, hogy csak a 2017/2018-as tanévben országsszerte 9 település 12 intézményében, összesen 24 osztály 462 tanulóhoz jutott el a Szerencsejáték Zrt. által támogatott komplex program. A 6 tanév alatt több mint 1500 diák lehetett részese a megközelítőleg 420 rendhagyó osztályfőnöki óra és további majdnem 300 klubfoglalkozás keretében az edukációs és élményfoglalkozásoknak.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért tartja a Szerencsejáték Zrt. elengedhetetlenül fontosnak egy szerencsejáték-függőség megelőzését célul kitűző iskolai program támogatását?

Nemzeti lottótársaságként fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy játékosaink a játékot szórakozásként éljék meg, ne pedig a mindennapokat akadályozó szenvedélyként. Meggyőződésünk, hogy nem elég azonban csak a felnőtt játékosok figyelmét felhívni a veszélyre. Azt is feladatunknak tartjuk, hogy már a fiatal generációt is felkészítsük, hogy a játék valóban játék maradjon.

Felelős játékszervezési munkánk központi eleme a prevenció, a játékfüggőségi szempontból sérülékeny kiskorúak védelme.

A „Játék határokkal” program, annak szakmai megalapozottságával és attitűdformaló eredményeivel, szervesen illeszkedik Társaságunk – stratégiájában is meghatározott – felelős játékszervezési irányelveihez, és hozzájárul a Szerencsejáték Zrt. hosszú távon fenntartható működéséhez.

Köszönjük a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet eddigi elhivatott munkáját és örömmel nézünk a további együttműködés elébe!

Üdvözlettel:

dr. Braun Márton
vezérigazgató
Szerencsejáték Zrt.

Előzmények

Játék határokkal elnevezéssel 2012 októberében indult útjára egy hároméves modellprogram a Szerencsejáték Zrt., a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet és a Humánium Kft. szakmai együttműködésében, a szerencsejáték-függőség kezelése és megelőzése érdekében.

A szerencsejáték-függőség sokakat érintő, mégis kevésbé ismert szenvedélybetegség, amelynek megelőzése és kezelése egyaránt jelentős társadalmi kihívás. A szerencsejáték-függők számára nehezen érhető el speciális terápia, általában a pszichiátriai vagy az addiktológiai osztályokon történik kezelésük, a kémiai függőségben érintettekkel közösen.

A Játék határokkal program keretében mind a prevenció, mind a kezelés területén olyan modellértékű gyakorlatokat és módszertant dolgoztunk és próbáltunk ki, amelyek később országos szinten is elterjeszthetők.

A modellprogram komplexitása abban nyilvánult meg, hogy a szerencsejáték-függőséget a prevenció, az integráció és a disszemináció oldaláról egyszerre közelítette meg, ezért a Játék határokkal modellprogram már a 2012-es indulásakor is egyedülálló volt.

A kezdeti időszakban (2012–2015) a programnak a Segélyszervezet Debreceni Szociális és Fejlesztő Központja adott helyet, amelyhez négy debreceni általános és középiskola csatlakozott három iskolai féléven keresztül.

Az iskolai prevenció rendhagyó órák és szabadidős klubfoglalkozások formájában zajlott. A tanórákon a szakemberek elsősorban elméleti ismeretek átadására törekedtek, a klubfoglalkozásokon pedig a közösségi játék és élmény megélése volt a cél, mert a közösséghez tartozás és az ehhez kapcsolódó pozitív tapasztalatok hozzájárulhatnak a függőségek elkerüléséhez. A prevenció hatékonyságát tudás- és attitűdváltozás-mérő tesztekkel vizsgáltuk.

A komplex program a szerencsejáték-függőknek és hozzátartozóiknak is segítséget nyújtott. Debrecenben, az integrációs programelem keretében, az érintettek és hozzátartozóik számára csoportfoglalkozásokat tartottak a szakemberek.

A disszemináció során egyrészt a szakma, másrészt a szélesebb társadalmi rétegek figyelmét is felhívtuk a problémára. Ennek érdekében szakmai napokat szerveztünk, rajzpályázatot hirdettünk, fesztiválon vetítettünk részt, valamint kiadványokon, plakátokon, szórólapokon keresztül is népszerűsítettük a programot.

A Játék határokkal projektben együttműködő partnerek az alternatív társas együttlétet, a közösség megtartó erejének fontosságát helyezik középpontba.

A modellprogram olyan sikeres és hatékony, hogy a partnerek érdemesnek találták azt kiterjeszteni, és a tapasztalatok alapján további településeken, iskolákban is bevezetni. A program mind a prevenció, mind az integráció területén „előrelépett”, új helyszíneket kapcsolva be: 2015/16-ban öt településen, tíz oktatási intézményben zajlottak foglalkozások, és ebben az időszakban készült el a rendhagyó osztályfőnöki órák munkáját segítő oktatófilm is.

2016 augusztusa és decembere között egy újabb programszakasz valósult meg. Ez az időszak a korábbiakhoz képest egy rövidebb intervallum, amely részben előkészítette a program további kiterjesztését, valamint az alábbi új elemek kialakítását is tartalmazta:

- Információs pontok kialakításának előkészítése hét helyszínen
- Csoportfoglalkozások kiterjesztése négy helyszínen
- Módszertani kézikönyv kiadása
- A Játék határokkal program prevenció elemjeinek átdolgozása és bevezetése tanodákban
- Érzékenyítő élményfoglalkozások hét helyszínen

A Játék Határokkal komplex modellprogram 4. ciklusának célkitűzései (2017. 02. 01–2018. 10. 31.)

A program fő elemei a következők:

- Prevenció program elindítása 2017/2018-as tanévben 9 településen, 12 iskolában
- Tanodai prevenció program indítása új helyszíneken
- Módszertan kidolgozása a pályázati rendszerre
- Információs pontok működtetése hét helyszínen
- Csoportok szervezése, indítása szerencsejáték-függők és hozzátartozóik számára
- Média tábor 2018-ban 3 helyszínen
- Szakmai nap 2018 őszén

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

Iskolai prevenciós programok

A 2017/18-as tanévben 9 településen, 12 oktatási intézményben zajlottak az iskolai programok. Szendrő, Vámosújfalun, Budapest, Kaposvár és Sopron új helyszíneket, míg Miskolcon, Szolnokon, Martfűn és Orosházán már bemutatkozott a Játék határokkal program a korábbi ciklusban. A helyszínek kiválasztása a Segélyszervezet intézményrendszeréhez igazodott, mivel a programok lebonyolítását ebben a tanévben is a Segélyszervezet kiképzett munkatársai végezték. A munkatársak felkészítésére 2017 szeptemberében került sor.

A **12 oktatási intézményből** 11 általános és 1 középiskola volt a partnerünk, összesen **24 osztály 462 tanulója** kapcsolódott be a programba. Ez **150 rendhagyó tanóra** és **144 szabadidős klubfoglalkozás** megtartását jelentette.

1. Budapest (Csepel): Lajtha László Általános Iskola

Az iskolába nagyon sok halmozottan hátrányos helyzetű tanuló jár, hagyományos pedagógiai eszközökkel nehezen fegyelmezhetőek, gyakran magatartászavarral és egyéb, kiemelt figyelmet igénylő problémával küzdenek. A foglalkozások az intézményben csak márciusban kezdődhettek el, különböző egyeztetési nehézségek miatt. A nem zökkenőmentes indulást követően azonban május elejére a teljes program gördülékenyen lezajlott. Az 5/A és a 6/A osztályokban tartották a szakemberek a prevenciós órákat, a klubfoglalkozások résztvevői is főként ebből a két osztályból verbuválódtak. A foglalkozásokon résztvevők átlagos létszáma 9-10 fő volt. A tanulók nagy része családiról érintett valamilyen függőségben, ezt a beszélgetések során nem is próbálták titkolni, ami megkönnyítette a kommunikációt a témáról.

2. Budapest (Soroksár): Grassalkovich Antal Általános Iskola

Az intézmény együttműködése a programban példaértékű. A pedagógusok a kezdetektől egészen a tanév végéig mindenben segítőkészek bizonyultak, biztosítva a stabil feltételeket. A 6/A és a 6/C osztályokban zajlottak a tanórai prevenciós foglalkozások, a klubfoglalkozásokat pedig az iskola könyvtárhelyiségében tartották, 11-12 fő részvételével. Az iskola nyitott a program további folytatására.

3. Kaposvár: Pécsi utcai Általános Iskola

Az intézmény Kaposvár túlnyomórészt romák lakta városrészében található, az iskola a szegregáció miatt felszámolás alatt áll, a következő tanévtől már nem működik. Ez nagymértékben meghatározta mind a pedagógusok, mind a tanulók hozzáállását a programhoz. Azok a családok, akik a gyermekük tanulmányi előmenetelét fontosnak tartották, már rég iskolát váltottak. Nagyon sokan évisméltők, tanulási nehézségekkel vagy magatartásproblémákkal küzdenek. Az 5. és a 6. osztály diákjai vettek részt a rendhagyó órákon. A szabadidős klubfoglalkozásokat a Segélyszervezet iskolához közeli fejlesztő központjában (Biztos Kezdet Gyerekház) tartották a szakemberek, alkalmazva 15 fő jelenlétével. Ez jó helyszínnek bizonyult, hiszen a gyerekek ezt a fejlesztő házat már korábbról is ismerték, és itt nem kellett megküzdeniük az iskolával szembeni averziókkal. A program az említett okok miatt ebben az általános iskolában már nem folytatható a későbbiekben.

4. Martfű: József Attila Általános Iskola

Az iskolával való együttműködés végig harmonikus volt. Az 5. és a 6. osztályosok vettek részt a tevékenységben, a délutáni foglalkozásokon átlagosan 11-12 fő jelent meg. A tanulók motiváltak, érdeklődőek voltak. Mind a pedagógusok, mind a tanulók részéről pozitív visszajelzéseket kaptunk, és nyitottak a program folytatására.

5. Miskolc: Avastetői Általános Iskola

Az iskolával való együttműködés zökkenőmentes volt. A 6/1. és a 6/2. osztályosok lettek kiválasztva a programban való részvételre. A klubfoglalkozások megszervezése az első félévben nehezen ment, gyakorlatilag kudarcba fulladt az alacsony létszám miatt. A délutáni foglalkozások újszervezése a második félévben azonban már sikeres volt, és 11-12 fővel stabilan végigvihetőnek bizonyult.

6. Miskolc: Vörösmarty Mihály Katolikus Általános Iskola

Az intézményben számos egyéb program futott párhuzamosan, amelyek folyamatos szervezési problémákat jelentettek. Szerencsére a résztvevő 6/A és a 7/B osztályok osztályfőnökei nagyon együttműködőnek bizonyultak, és így áthidalhatóvá váltak a nehézségek. A klubfoglalkozások bár ingadozó létszámmal, de jó hangulatban és a tanórákon tapasztaltakhoz képest lényegesen aktívabb részvétellel zajlottak.

7. Orosháza: Táncsics Mihály Gimnázium

A résztvevő oktatási intézmények közül ez az egyedüli középiskola, és itt a bekapcsolódó osztályok (10/B, 10/D) is lényegesen magasabb létszámúak, mint az általános iskolákban (32, ill. 33 fő). A Táncsics Mihály Gimnázium már korábban is részt vett a Játék határokkal programban, így munkatársainknak ismerős volt a terep. A jó együttműködés ellenére voltak nehézségek. A középiskolások rendkívül leterheltek, sok a tanórájuk, és a szabadidejükben különórákra járnak vagy tanulnak, emiatt a klubfoglalkozások megszervezése nagy erőfeszítést igényelt.

8. Orosháza: Czina Sándor Általános Iskola

Ebben az iskolában a pedagógusok és a tanulók is rendkívül együttműködőek voltak, és szívesen vettek részt a közös munkában. A klubfoglalkozásokba is könnyű volt bevonni őket, lelkesen vettek részt mind a 12 alkalommal. A 6/G és a 7/E osztályokban került sor a rendhagyó órákra. Orosházán a kollégáknak módjuk volt a Játék határokkal program általános és középiskolai körülmények közötti működésének összehasonlítására. A tapasztalataik azt mutatják, hogy az általános iskolában jobban működik a kidolgozott módszertan, a gyerekek érdeklődőbbek, motiváltabbak és fegyelmezettebbek. A középiskolai osztályokban a nagyobb létszámok és az erőteljes leterheltség (magas óraszámok, különórák, edzések stb.) miatt elsősorban a szabadidős klubfoglalkozások megszervezése nehézkes, de a rendhagyó órákon is jelen van a passzivitás és az érdektelenség, amit azonban megfelelő pedagógiai felkészültséggel ellensúlyozni lehet.

9. Sopron: Deák Téri Általános Iskola

Sopron új helyszínként kapcsolódott be a program több elemébe. Az iskolai prevencióra a város legnagyobb általános iskolájában került sor, ahol évente 40-50 fővel növekszik a tanulólétszám az ideköltöző és Ausztriában munkát vállaló családok révén. Nagyon sok a problémás tanuló, megjelennek a lakhely- és iskolaváltás miatti beilleszkedési nehézségek. A 6/C és a 7/B osztályokban tartottuk a rendhagyó órákat, a klubfoglalkozásokon átlagosan tíz fő vett részt. Az iskola a továbbiakban is szívesen együttműködne a prevenció munkában.

10. Szendrő: Apáczai Csere János Általános Iskola

A szendrői gyerekek először vettek részt a programban, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei település iskolájában jelentős számú a halmozottan hátrányos helyzetű, roma származású gyermek, akik lelkesek voltak az órákon és a klubfoglalkozásokon egyaránt, szívesen beszéltek a saját környezetükben tapasztalható függőségekről. A 6/C és a 7/A osztályokban tartották a szakemberek a rendhagyó tanórákat. A klubfoglalkozásokon átlagosan 17 fő vett részt, ami a programban együttműködő többi iskolát tekintve kiugró létszám. Nehézséget a tanulók alacsony tudásszintje – elsősorban az olvasási, szövegértési készségek hiánya – okozott, ami miatt a kérdőívek kitöltése problémát jelentett. (Ezzel az eshetőséggel igazából a módszertan kidolgozásánál senki sem számolt.)

Az iskola szívesen látja a programot az elkövetkezendő időszakban is.

11. Szolnok: Szent Tamás Görögkatolikus Általános Iskola

Az iskolába jórészt nehéz sorsú, „telepi roma” gyerekek járnak, sokan túlkorosak, magatartászavarral küzdenek, mindezzel együtt szívesen és aktívan vettek részt a tanórákon és a klubfoglalkozásokon egyaránt. Mivel az osztálylétszámok alacsonyak, így könnyebb volt megbirkózni a fegyelmezési problémákkal. A rendhagyó tanórákon az 5., illetve 7.osztályosok vettek részt, 16-16 fővel, és a klubfoglalkozások 10-12 fős átlagléttszáma is optimálisnak mondható. Az iskola várja a folytatás lehetőségét.

12. Vámosújfalui Általános Iskola

A Segélyszervezet olaszliszkai fejlesztő központja évek óta kapcsolatban áll a közeli Vámosújfalui általános iskolájával, korábban több közös programot is lebonyolítottunk. 2016-ban bemutató klubfoglalkozást tartottunk a Játék határokkal programmal, ami elnyerte az iskola vezetésének tetszését, így a 2017/18-as tanévben helyet adtak a prevenció foglalkozásoknak. Az 5. és 6. osztály 14-14 tanulója vett részt a rendhagyó osztályfőnöki órákon, és a két osztályból alakult 12 fős csoport pedig a klubfoglalkozásokon. A szabadidős foglalkozások külső helyszínen, az olaszliszkai fejlesztőházban kerültek megszervezésre, ahová a Segélyszervezet mikrobuszával szállítottuk a résztvevőket. A tanulók örültek, hogy kiszakadhattak az iskolai közegből, és egy másik, barátságos, a foglalkozásokra kifejezetten alkalmas, jól felszerelt épületben vehettek részt a játékos foglalkozásokon. A program minden eleme őszinte, felszabadult légkörben zajlott.

Tanodai prevenciós programok

A 2015–16-os programidőszakban merült fel az igény a Játék határokkal tanodai programokba való beillesztésére. Olaszliszán, illetve Orosházán az SOS gyermekfaluban megszerzett speciális tapasztalatok is inspirálóan hatottak. Az olaszliszakai visszajelzések – ahol a klubfoglalkozásokat tanodai keretekben szervezték meg – arra utaltak, hogy a halmozottan hátrányos körülmények között élők sokkal inkább érintettek a szerencsejátékok negatív hatásaiban, mint az átlagosnak mondható populáció tagjai. Ezért döntöttünk úgy, hogy a tanodák felé is fordulunk, amelyek alapvetően ennek a hátrányos közegnek a tanulóit próbálják felzárkóztatni. A program tanodai keretekre történő módszertani átdolgozását Virányi Barbara pszichológus végezte, aki korábban az orosházi SOS gyermekfaluban, az iskolaitól eltérő körülmények között is szerzett tapasztalatokat. Az átdolgozott tematika belekerült a Közösségben a szerencsejáték-függőségről címmel megjelent módszertani kézikönyvünkbe.

A tanodák kiválasztásában arra törekedtünk, hogy lehetőleg földrajzilag egy jól körülhatárolható körből válasszunk partnereket a felkészítés és a monitorozás megkönnyítése érdekében. 2017 első fél évében lezajlott az első tanodai program. A foglalkozások 2017. februártól május végéig tartottak.

A négy település, ahol a program megkezdődött:

1. Homrogd (Selyebi Református Egyházközség)
2. Megyaszó (HON Kulturális és Művészeti Alapítvány)
3. Mezőcsát (Mezőcsáti Kistérség Községi Munkásainak Egyesülete)
4. Pácin (Magyar Máltai Szeretetszolgálat)

A tanodai programok második ciklusa 2018 februárjában kezdődött, újabb 7 tanoda bevonásával:

- Bogácsi Zöldvállalja Tanoda
- Kincses Sziget Tanoda, Edelény
- Mérai Tanoda
- Kincses Sziget Tanoda, Perkupa
- Kincses Sziget Tanoda, Szendrőlád
- Vilmányi Tanoda
- Olaszliszakai Tanoda

Valamennyi település Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található, és kivétel nélkül érintettek a régióban általánosnak tekinthető speciális körülményekben: nagyarányú cigány népesség és munkanélküliség, általános elszegényedés.

A modellprogram tanodai szintén való elindítása mindenképpen kihívást jelentett, hiszen

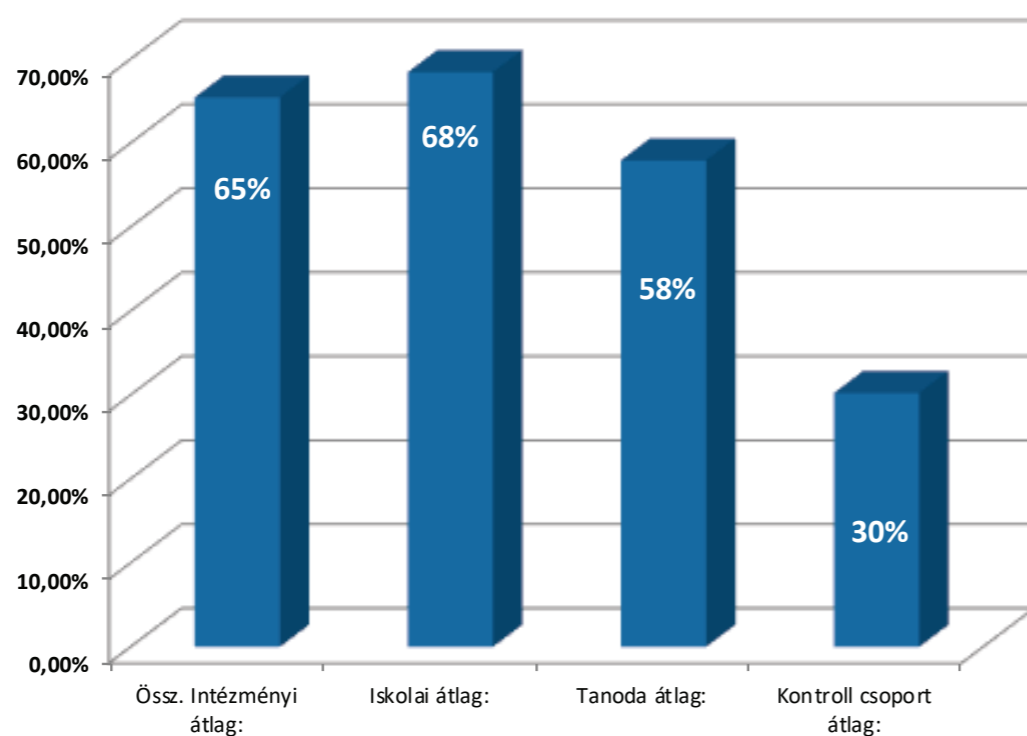

ezen a terepen csak közvetett tapasztalataink voltak, míg az iskolai közegben már hat éve működünk. Talán a legfőbb bizonytalanságot az jelentette, hogy ezek az intézmények nem azokon a településeken találhatóak, ahol a Segélszervezet intézményeivel jelen van, és ahol ez által kialakult informális kapcsolatrendszerünk működik, így a helyi viszonyok specialitásait még nem ismerhettük. Új kihívást jelentett az is, hogy az eddigi ciklusokkal ellentétben a prevenciós foglalkozásokat nem a mi munkatársaink tartották, hanem a tanodák pedagógusai, akikkel korábban semmilyen kapcsolatunk nem volt, így sem a felkészültségükről, sem a program iránti elkötelezettségükről nem rendelkeztünk információkkal. A képzések során sikerült a félelmeket eloszlatni, és a tervek szerint elkezdni a tanodai foglalkozásokat. A kapcsolatot a pedagógusokkal telefonon, illetve levelezés útján tartottuk, amennyiben valamilyen kérdés vagy elakadás történt a folyamatban. A program szakmai vezetője, illetve projektmenedzsere valamennyi helyszínen monitoring látogatást tett. A pedagógusok beszámolóai alapján a tanulók szívesen vettek részt a foglalkozásokon, a közös játékok során megnyíltak, és bátran beszéltek a környezetükben felismert különböző addikciókról, köztük a közösségükben gyakran előforduló szerencsejáték-függőségről. A programban résztvevők valamennyi településen többségében cigány származásúak, és nemcsak a településük, hanem ők maguk is számos hátránnyal küszködnek. A program olyan pozitív eredményeket is hozott, amelyek az eredeti célkitűzésekben nem szerepeltek. A gyerekek megtanulták megérteni és betartani a szabályokat, odafigyelni egymásra, végighallgatni a másikat, kezelni az indulataikat, és kerülték a trágár beszédmódot. Valamennyi pedagógus úgy nyilatkozott, hogy fontosnak, hasznosnak találták a programot, és amennyiben lehetőség adódik – függetlenül az anyagi támogatástól – a következő tanévben is szeretnék folytatni. Összességében elmondható, hogy a modellprogram tanodai bevezetése eredményes volt, és a későbbiekben további tanodák bevonása is zökkenőmentesen végrehajtható.

A program hatékonyságának mérése

Az ismeretanyag átadásának (rendhagyó órák) eredményességét tesztkérdésekkel vizsgáltuk, kontrollcsoport bevonásával, és az alábbi eredmények születtek:

A klubfoglalkozások hatékonyságát attitűdváltozást mérő tesztekkel követtük nyomon. A tesztet az első és az utolsó klubfoglalkozáson is kitöltötték a programban részt vevő diákok. Az anonim kérdőíveket generált kóddal láttuk el, így az elő- és utófelmérés kérdőívei összehasonlíthatóak.

A minta jellemzői:

Összesen: 205 fő (elő- és utóvizsgálat)
 Életkor: minimum 10 év, maximum 16 év, átlag 12,26 év
 Nemek szerinti megoszlás: 89 fiú, 116 lány
 Résztvételi adatok: átlag: 9,91 alkalom, medián: 11 alkalom

Bemeneti és kimeneti mérésnél a „Mi a függőség?” kérdésre adott válaszok eloszlása:

Lehetséges válaszok	Bemeneti mérés		Kimeneti mérés	
	válaszok száma	%-os eloszlás	válaszok száma	%-os eloszlás
rossz szokás	55	20,8 %	22	10,8 %
játék	42	20,4 %	5	2,4 %
probléma	27	13,2 %	20	9,7 %
szórakozás	19	9,3 %	3	1,4 %
betegség	62	30,3 %	155	75,7 %

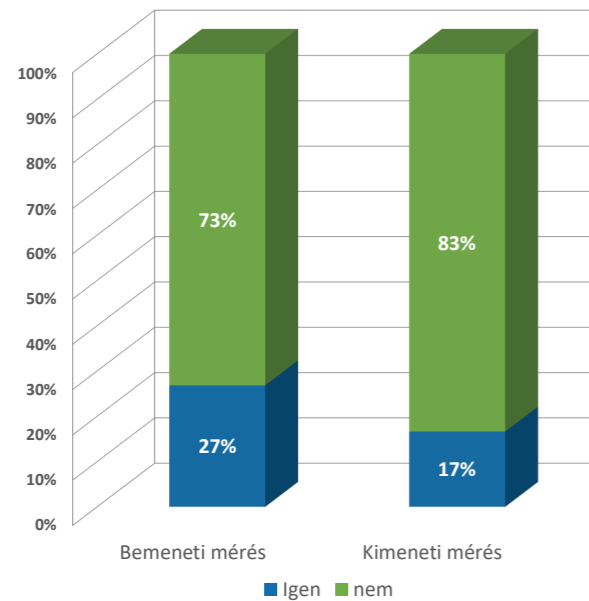
A bemenethez képest a kimenetnél a szerencsejáték-függőség betegségként történő definiálása jelentősen nőtt, csökkent a játékként, rossz szokásként, szórakozásként értelmezés aránya. Tehát a szerencsejáték-függőség betegségszemléletű megítélése határozottan erősödött a mintában (gyógyítandó, nem egészséges állapot), és kevésbé látnak szórakozási lehetőséget, vagy játékot benne. Veszélyesebbnek ítélték meg a szerencsejátékot az utóvizsgálatok alatt, mint az elővizsgálatoknál, mivel betegség alakulhat ki következtében. Ugyanakkor fontos tudni, hogy a betegségcímke a szerencsejátékosoknál („szerencsejátékot játszom, ezért beteg vagyok”) csökkentheti az egyén felelősségét a szerencsejáték-függőség elleni harcban, és növelheti a passzivitást, mivel „nem tehetek róla, hogy a függőség kialakult, ez egy betegség, engem meg kell gyógyítani”.

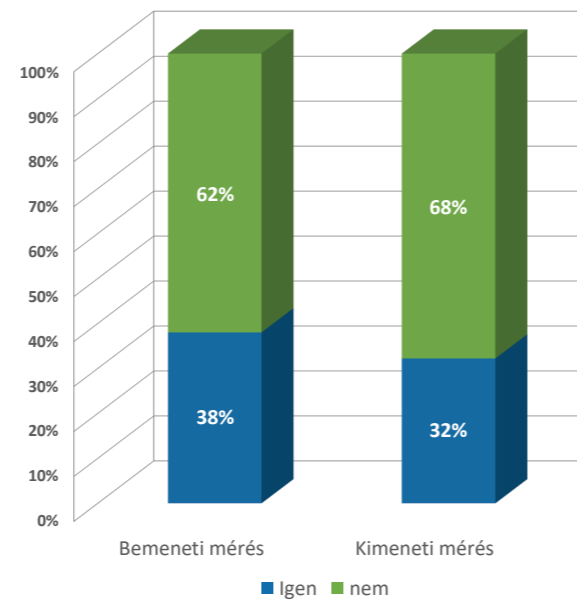

A szerencsejáték-függőség rossz szokásként, illetve a szerencsejáték játékként és szórakozásként történő megítélése ugyancsak csökkent az utóvizsgálatban, tehát kevésbé látják a szórakoztató faktort a szerencsejátékban.

Szokott pénzben kártyázni? — n: 205 fő

Játszik internetes szerencsejátékokat? — n: 205 fő

A foglalkozások alatt csökkent a mintában a pénzben kártyázás és az internetes szerencsejáték használatának gyakorisága.

Szerencsejátékok veszélyességének megítélése (be- és kimeneti mérésnél):

A gyerekek értékelték az egyes szerencsejátékok veszélyességét a klubfoglalkozások előtt és után. (A mediánok értelmezése: -1: egyáltalán nem veszélyes -2: kicsit veszélyes -3: közepesen veszélyes -4: eléggé veszélyes -5: nagyon veszélyes). A félkövérrel jelölték jelentős különbséget jeleznek az elő- és utómérés között. Mivel a változók nem normáeloszlást mutatnak, a mediánok közti különbségekkel kell számolnunk. Az összes játék esetében a játékot veszélyesebbnek ítélték az utómérés alkalmával. (Néhány esetben a medián elő- és utómérésnél ugyanaz, azonban a szignifikanciaszint jelentős változásra utal, a játékokat veszélyesebbnek ítélték az utóvizsgálatban).

Szerencsejáték típusa	Bemeneti medián	Kimeneti medián	Szignifikancia
Totó, Kenő (időnként)	1	2	0,000
Totó, Kenő (rendszeresen)	3	4	0,000
Tippmix (időnként)	1	2	0,000
Tippmix (rendszeresen)	3	4	0,000
kaparós sorsjegy (időnként)	1	2	0,000
kaparós sorsjegy (rendszeresen)	3	4	0,000
játékautomata (időnként)	2	3	0,000
játékautomata (rendszeresen)	4	5	0,000
internetes szerencsejáték (időnként)	3	3	0,000
internetes szerencsejáték (rendszeresen)	4	5	0,000
kártya pénzben (időnként)	3	3	0,000
kártya pénzben (rendszeresen)	4	5	0,000

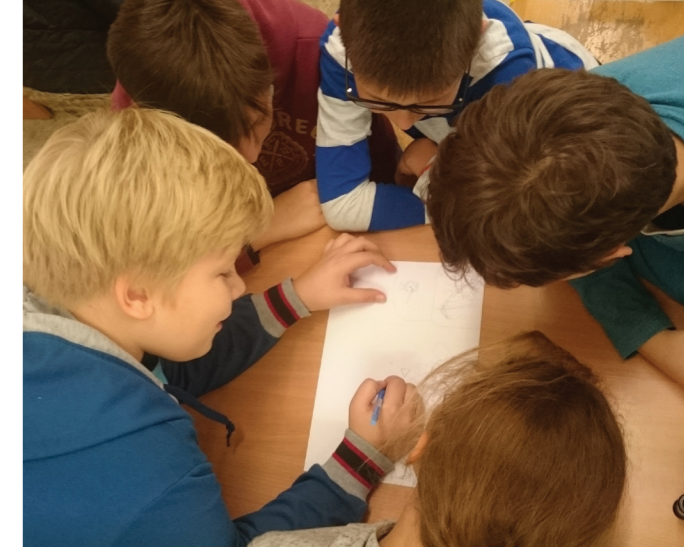

Egyéb függőségek veszélyességének megítélése be- és kimenetnél

A gyerekek a szerencsejáték-függőség mellett egyéb addikciók veszélyességét is megítélték a klubfoglalkozások előtt és után (-1: egyáltalán nem veszélyes -2: kicsit veszélyes -3: közepesen veszélyes -4: eléggé veszélyes -5: nagyon veszélyes). A félkövérrel jelöltek jelentős különbséget jeleznek az elő- és utómérés között. Mivel a változók nem normál-eloszlást mutatnak, a mediánok közti különbségekkel kell számolnunk.

Itt kevesebb változást láthatunk az elő- és utómérés között, mint a szerencsejátékoknál, azonban a foglalkozások nem ezeket a területeket célozták. Három jelentős változás történt: az „időnként szerencsejátékozni”, „rendszeresen szerencsejátékozni” és az „online számítógépes játékokat” játszani veszélyességének megítélése jelentősen nőtt.

Függőség típusa	Bemenet	Kimenet	Szignifikancia
rendszeresen dohányozni	5	5	0,362
időnként alkoholt inni	3	3	0,001
rendszeresen alkoholt inni	5	5	0,000
időnként lerészegedni	4	4	0,001
rendszeresen lerészegedni	5	5	0,011
időnként szerencsejátékozni	3	4	0,000
rendszeresen szerencsejátékozni	3	4	0,000
online számítógépes játékokat játszani	2	3	0,000
időnként füves cigit szívni	5	5	0,194
rendszeresen füves cigit szívni	5	5	0,178

A klubfoglalkozások hasznosságának megítélése (csoportátlag és medián az utómérésnél)

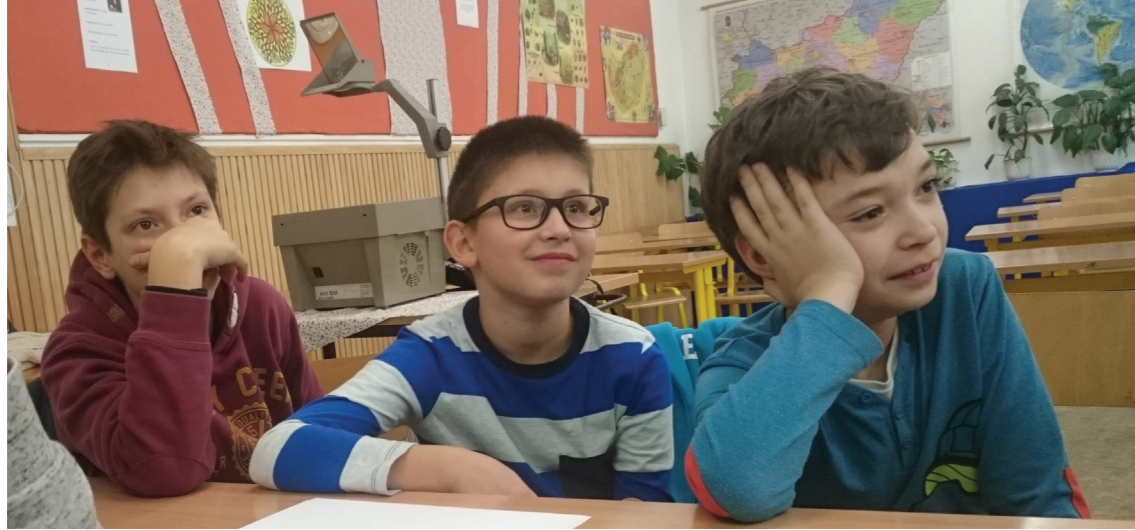
-1: egyáltalán nem -2: kicsit -3: közepesen -4: eléggé -5: nagyon
Mivel a változók nem követik a normál eloszlást, inkább a mediánokat használjuk az eredmények értelmezésénél.

	Csoportátlag utómérésnél (zárójelben medián)
jobban megismertem a többiek	3,51 (4)
jobban megismertem saját magamat	3,20 (3)
hasznos visszajelzéseket kaptam a többiektől	3,26 (3)
megtanultam együttműködni másokkal	3,74 (4)
megtanultam bízni másokban	3,38 (4)
megtanultam véleményemet elmondani másoknak	3,45 (4)
sokat beszélgettem a többiekkel	3,99 (4)
szereztem barátokat	3,12 (3)
a játékok érdekesek voltak	4,35 (5)
javult a beszédképességem	3,37 (3)
megtanultam jobban figyelni másokra	3,57 (4)
megtanultam jobban megmutatni önmagam	3,35 (4)
kifejeztem az érzéseimet	3,55 (4)
jól éreztem magam	4,01 (4)
összességében a klubfoglalkozások hasznosak voltak	4,49 (5)

Az „egyáltalán nem hasznos”, illetve „kicsit” vélemény egyik kategória esetében sem jelent meg a csoportátlagokban és a mediánban. A legmagasabb értékelést („nagyon jellemző”) „a játékok érdekesek voltak” és az „összességében a foglalkozások hasznosak voltak” opciók kapták.

Az („eléggé jellemző”) értékelés több kategória esetében is megjelent: „jól éreztem magam”, „jobban megismertem a többieket” stb.

A fogalmazásokban megjelenő tartalmak és említési gyakoriságuk:

Az utóvizsgálatoknál a gyerekek fogalmazást írtak arról, hogy milyen volt számukra a klub-foglalkozásokon való részvétel. Leggyakrabban konkrét játékokat említettek a beszámolóikban. Ezt követte a „korábban játszottam szerencsejátékot, de most már nincs kedvem, nem akarok” tartalom.

Tartalom	Gyakoriság
„megtanultam másokat tisztelni”	10
„nem unatkoztam”	5
„felelősséget tanultam”	15
„ha lenne még ilyen foglalkozás, eljönnék megint”	15
„korábban játszottam szerencsejátékot, de most már nincs kedvem, nem akarok”	87
„vicces volt, sokat neveltünk”	60
„jóak voltak a játékok”	34
„szerettem járni”	21
„nőtt az önbizalmam”	11
konkrét játékot említ, jó volt, érdekes volt...	123
„szerettem a beszélgetéseket”	48
„önmagam tudtam lenni”	8
„szerettem ide járni, jól éreztem magam”	26
„ismerkedtem, barátkoztam”	16
„együttműködést tanultam”	21
„sokat tanultam a függőségről és szerencsejátékról”	68
„javult a beszédképességem”	7

A vizsgálati eredmények illeszkednek a korábbi évek során kapott adatokhoz, jelentős eltérés nem tapasztalható.

Módszertan kidolgozása pályázati rendszerre

A **Játék határokkal** modellprogram mind szélesebb körű bevezetéséhez szükséges, hogy kilépjünk a Segélyszervezet intézményi köréből. A korábbi projektidőszakban elkészült a módszertani kézikönyv a prevenciós programhoz. A program megvalósítása során szerzett tapasztalatok alapján lehetőség van arra, hogy nyitott pályázati rendszeren keresztül elérhetővé tegyünk minél több oktatási intézmény számára, amely megfelel a program feltételeinek, hogy saját intézményében, saját pedagógusaival valósítsa meg a prevenciós programot.

A Segélyszervezet a korábbi években széleskörű tapasztalatokat szerzett nemzetközi támogatású pályázati rendszerek kidolgozásában és lebonyolításában. Ezek alapján dolgoztunk ki egy ún. microgrant típusú pályázati rendszert a Játék határokkal program pályázati úton történő elérhetőségére.

A pályázati rendszer működésének keretei:

- Mindenképpen többéves (2-3 év) pályázati rendszer kialakítását javasoljuk. Ebben biztosítható a pályázat országos ismertsége, valamint gazdaságossága, hiszen a pályázati struktúra kialakítása és működtetése is pénzbe kerül.
- Évenként egy pályázati kiírás (első évben 25 pályázattal, később ez a szám a források tükrében növelhető).
- A pályázatok megvalósításának ideje: 12 hónap.
- A pályázatok területi lehatárolása az első évben a közép-magyarországi régió, az esetleges további években, kedvező tapasztalatok után ez akár országossá is bővíthető.
- Elérhető gyerekek, fiatalok száma: minimum 1250 tanuló (2 osztály/iskola), maximum 3125 tanuló (5 osztály/iskola).

A megállapodásnak megfelelően a kidolgozott módszertan átadásra került a Szerencsejáték Zrt. részére.

Információs pontok működtetése 7 helyszínen

Az információs pontok hálózatának a kialakításával az volt a célunk, hogy hangsúlyozzuk, van segítségnyújtásra lehetőség, van, ahol ezzel a problémával tudnak foglalkozni. Tehát maga a pusztán tény, hogy létezik ezzel a problémakörrel felkészülten foglalkozó szervezet, fontos a sokszor rejtve maradó érintettek számára, hogy optimális esetben segítséget kérjenek és kapjanak. A helyszínek kiválasztása a Segélyszervezet intézményrendszerének figyelembevételével történt.

A hálózat elindítása 2016. év végén kezdődött, amikor is kidolgozásra került a működéshez szükséges szakmai sztenderd, és minden helyszínen lezajlott a munkatársak felkészítése a feladatra. A következő lépés az adatbázisok létrehozása volt, amellyel az intézmények 2017. év elején elkészültek.

A sajtótájékoztatóra a Segélyszervezet székházában 2017. április 26-án, az információs pontok hivatalos elindításakor került sor. Ez a nap mérföldkőnek tekinthető a működésük szempontjából, hiszen ezután kezdődött el egy meglehetősen széles körű sajtókampány, amely hatására az információs pontokon elindulhatott az érdeklődés és tájékoztatás. Az országos és a helyi orgánumok meglehetősen nagy számban tudósítottak az eseményről, 9 rádióriportot, 4 tévéinterjút és 41 egyéb sajtómegjelenést regisztráltunk.

Az információs pontok működési tapasztalatainak kiértékelésére két alkalommal találkozott szerveztünk, az érintett munkatársak részvételével.

Az információs pontok több mint egy éves működése elég sokféle tapasztalattal szolgált az eredményességük tekintetében. Összességében elmondható, hogy azok az infópontok eredményességi mutatói a jobbak, amelyeknek szenvedélybetegekkel foglalkozó intézményekhez kapcsolódik a szolgáltatása. Így Szolnok, Debrecen és Budapest a legeredményesebb. A függőségekkel speciálisan nem foglalkozó intézmények mellett működőknek kevésbé jók a mutatóik. Sopronban az intézmény költözése miatt gyakorlatilag újra kellett építeni a kapcsolatrendszerét, és a reklámokat is le kellett cserélni a címváltozás miatt.

2018 januárjától új elektronikus havi jelentési rendszert alakítottunk ki, hogy folyamatosan figyelemmel kísérhessük a működési adatokat, és az egyes infópontok is össze tudják hasonlítani adataikat a többiekével.

7
HELYSZÍN

902
KONTAKT

87
TÁJÉKOZTATÁS
SZAKMAI ÉS EGYÉB
FÓRUMON

230
TELEFONOS ÉS
ELEKTRONIKUS
MEGKERESÉS

365
SZEMÉLYES
MEGKERESÉS

227
TOVÁBBKÜLDÉS

Az alábbi táblázat forgalmi adatai az információs pontok működésének erősödéséről tanúskodnak:

	2017 összes	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Összes
Együtműködésbe bevont intézmények. Intézményekkel létrejött személyes úton történt új megkeresések. Ide tartozik a meglévő intézményekkel frissített, felülvizsgált együtműködés, és az új kapcsolatok.	74	47	35	48	58	74	57	68	57	444
Reklám: médiamegjelenés nyomtatott, elektronikus, online területen.	274	26	24	24	28	31	38	28	28	227
Tájékoztatás: szakmai és egyéb fórumokon.	5	1	5	5	23	14	8	11	15	82
Új személyes megkeresések. Intézménybe betérő érdeklődő, érintett, hozzátartozó. Első alkalom.	157	16	13	26	31	36	30	28	28	208
Új telefonon és elektronikus úton történt megkeresések. Telefonon érdeklődő, érintett, hozzátartozó, intézmény, szakember. Első alkalom.	86	14	12	17	18	15	30	22	16	144
Kontaktok száma. Összes ellátott, érdeklődő, egyéniben részt vevő halmozott alkalma. Telefonos is!	304	47	46	80	87	82	86	86	84	598
Továbbküldések száma. Szakellátásba, pszichiátriára stb. továbbított egyének összesített száma.	20	19	22	30	27	34	27	25	23	207

Csoportok függők és hozzátartozók számára

Csoportok jelenleg négy városban működnek: Debrecenben, Miskolcon, Szolnokon és Kaposváron. A csepeli csoportjaink személyi változások miatt 2018 januárjában megszűntek, az ősz folyamán szeretnénk újraindítani azokat. Sopronban szintén ősze várható új csoportok elindítása.

Általános tapasztalat, hogy csoportonként 5 és 10 fő közötti a létszám. A csoportok nyitottak, így a résztvevők száma változik: van, aki hosszabb ideje, rendszeresen jár, mások elhagyják egy idő után a csoportot, de általában jó véleménnyel vannak az együttlétekről. A tagok toborzása nem egyszerű és nem egyszeri feladat. Folyamatos kapcsolat szükséges a társintézményekkel, jellemző az érintettek rejtőzködése. A függők inkább középkorú férfiak, a hozzátartozói csoportokban gyakoribb a nők jelenléte, akik vagy a párjuk vagy a gyermekük szenvedélybetegsége miatt járnak a találkozókra. Az információs pontok és a csoportok működése között szoros összefüggés figyelhető meg: Szolnokon és Debrecenben is voltak példák arra, hogy az információs ponttal kapcsolatba kerültek később bekapcsolódtak a csoportfoglalkozásokba.

A csoportok vezetőinek kétszer szerveztünk szupervíziós alkalmat Budapesten, amelyeken valamennyi csoportvezető részt vett. A szupervíziót rendszeressé kívánjuk tenni, hogy a tapasztalatok, sikerek, kudarcok megosztásra, feldolgozásra kerüljenek, és erősítsük ezt a fontos programelemet.

Általános tapasztalatok:

- A foglalkozásokon a tagok önmaguk és egymás felé őszinték voltak, mertek beszélni életük problémás szakaszairól, felvállalták függőségüket és saját felelősségüket.
- A függőségen kívül felmerült számos szociális és társkapcsolati probléma. Kiemelt szerepet kapott a családi támogatórendszer fontossága. A csoport nyitott volt a témára, elmondták véleményüket, tapasztalataikat a család meghatározó szerepével kapcsolatban.
- Központi téma volt a változásra motiváló tényezők feltárása, megbeszélése. Nagyon fontos a motiváció megőrzéséhez, hogy folyamatosan átalakuljanak az eddig berögzült szokások.
- Segítette az életmódváltást az időstrukturálás, a napirendkészítés, amelynek betartását folyamatosan megbeszéltük, értékeltük.
- Az idő előrehaladtával a probléma-hangsúly helyett a megoldások, az egészséges működésmód került a fókuszba.
- A csoporttagok a foglalkozások hatására képessé váltak problémájuk felismerésére, megértésére, kezelésére.
- A foglalkozásokon való részvétel közösségépítő, személyiségfejlesztő hatású.
- A csoporttagok döntéshozatali technikája tudatosabbá vált, konfliktusmegoldással kapcsolatos önsegítő technikáik, eszközeik bővültek.

165

CSOPORT-
FOGLALKOZÁS
FÜGGŐKNEK

91
RÉSZTVEVŐ

169

ALKALOM
HOZZÁTARTOZÓKNAK

5
ÁLLANDÓ
HELYSÍN

83
RÉSZTVEVŐ

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

ÖKUMENIKUS
SEGÉLYSZERVEZET
HIA-HUNGARY

JÁTÉK
HATÁROKKAL

JÁTÉK
HATÁROKKAL

ÖKUMENIKUS
SEGÉLYSZERVEZET
HIA-HUNGARY

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

Média táborok Debrecenben, Orosházán és Sopronban

A [Játék határokkal](#) program 2017–18. között lezajlott ciklusában három helyszínen, Debrecenben, Orosházán és Sopronban szerveztünk tábort érdeklődő fiataloknak. Összefoglaló néven média táboroknak neveztük el ezeket, de mindhárom programnak megvoltak a specialitásai azzal együtt, hogy a média eszközeit egyaránt használták és felhasználták. A táborok lebonyolításába olyan partnereket vontunk be, akik jártasak a médiaeszközök használatának oktatásában, és rendelkeznek a szükséges technikai felszerelésekkel.

Összesen 56 fő vett részt ezekben a táborokban. A multiplikációs hatása azonban sokkal szélesebb körű, hiszen ezek a fiatalok beszélgettek barátaikkal, családtagjaikkal, ismerőseikkel a témáról és a táborban készült produktumok is széles körben elérhetővé váltak a közösségi médiában. Az a cél, hogy minél szélesebb körben felhívjuk a figyelmet a szerencsejáték-használati zavarokra, remélhetőleg teljesült. A korábbi években több kortárssegítő tábor is része volt a [Játék határokkal](#) komplex programjának. Ezek az idén nyáron megszervezett táborok részben kortársképzésnek is tekinthetők, hiszen a résztvevők megismerkedvén a fókuszba helyezett problémával, a későbbiekben kortársaik segítségére lehetnek, ha ez a kérdéskör szóba kerül.

2018. július 23. és 27. között tartottuk **Debrecenben** az első tábort. Ennek specialitása abban állt, hogy angol nyelven folytak a programok. A résztvevők részben külföldi fiatalok voltak: két olasz, egy német, egy spanyol és egy romániai diák mellett 12 magyar kapcsolódott be az ötnapos munkába. A fókuszban a szerencsejáték-függőség problémája állt, ezt a témát járták körül különböző módszerekkel: elhangzott előadás a függőségekről általában, továbbá a viselkedésfüggőségek sajátosságairól, ezt követően a résztvevőknek a saját országaik szerencsejáték-helyzetét kellett feldolgozniuk és bemutatniuk, majd közösen megvitatni, hogy az adott országban melyek a jó és kevésbé jó megoldások a probléma kezelésére. Mindezeket sok játék és kreatív feladat kísérte a plakátkészítéstől a reklámfilm-ig. A tábor eseményei folyamatosan megosztásra kerültek a [Játék határokkal](#) közösségi oldalán, így szinte percről percre nyomon követhető volt az oldalt kedvelők számára. A tábor résztvevőinek élményeiről, benyomásairól kisfilm készült. Közreműködő partnerünk a Hang-Kép Kulturális Egyesület volt.

Orosházán a tábor augusztus 6. és 14. között zajlott, összesen 18 diák kapcsolódott be a kilencnapos folyamatba. Az orosházi Táncsics Mihály Gimnázium az iskolai prevenció programnak is résztvevője volt, a Táncsics Stúdió a gimnázium mellett működő médiaműhely.

Az előző években már két alkalommal szervezték a Táncsics Stúdióban alkotótábort, a fotográfia és/vagy filmkészítés iránt érdeklődő diákoknak. Idén nyáron lehetőség nyílt a [Játék határokkal](#) programmal összekapcsolni az alkotótábort, így egy a szerencsejáték-függőségről szóló prevenció kisfilm elkészítése lett a médiatábor célja. A tábor során az általános és középiskolás tanulók különböző fotó- és filmtechnikai kurzusokon vehettek részt. A diákok megtanulhattak és kipróbálhattak különböző, fotózással és filmezéssel kapcsolatos eljárásokat és technikákat. A stúdióban végig üzemelt egy műterem, illetve a diákok kiköncönözhatték a kamerákat, így a közös projekt mellett saját fotósorozatot és interjúfilmeket is készíthettek.

A szerencsejáték-függőséggel kapcsolatos érzékenyítő foglalkozásokat a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet két pszichológus munkatársa, Virányi Barbara és Gazsó Brigitta tartotta, illetve bekapcsolódott az intézmény egyik önkéntese is. A beszélgetések elején nyilvánvalóvá vált, hogy nagyon kevés ismeretük van a résztvevő diákoknak a szerencsejáték-függőségről. Itt sikerült azt tudatosítanunk, hogy ez is egy betegség, nem csupán egy rossz szokás. Játékos feladatokkal próbáltuk érzékeltetni, hogy a játék önmagában jó dolog és szükség is van rá. Az interjúfilm levetítése nagyon hasznos volt, ebből sok kérdésükre választ kaptak a diákok. A csapat prevenció kisfilmjéhez is a fő ötletadó a [Játék határokkal](#) interjúfilmje lett.

A tábor résztvevői kidolgoztak egy részletes forgatókönyvet, megbeszéltek minden technikai részletet, felosztották a feladatokat, bejárták a forgatási helyszíneket, majd indultak a felvételek. Ezután kezdődtek az utómunkálatok, mígnem elkészült a kisjátékfilm, egy a szerencsejáték-függőség okozta családi konfliktusról. A táborban készült fényképek és élménybeszámoló interjúk felkerültek a Játék határokkal Facebook-oldalára.

Sopronban augusztus 27. és 31. között került sor a táborra, itt volt a legmagasabb a résztvevők száma (22 fő), valamennyien középiskolás diákok. A téma iránt nyitott csapat tagjai számára a szerencsejáték-függőség szinte ismeretlen volt, és örültek, hogy megismerkedtek ezzel a problémakörrel. Az öt nap tematikája hasonló volt az orosházi táboréhoz: érzékenyítő előadások, játékok után forgatókönyv-készítés, majd a feladatok csoportosítását követően forgatás. A fiatalok lelkesen vettek részt a közös munkában, és pozitív élményekkel, a közös munka örömeivel fejezheték be együttlétüket.

3
HELYSZÍN

22
SOPRON

18
OROSHÁZA

17
DEBRECEN

57
DIÁK

A táborban részt vevő diákok visszajelzései

rengeteg érdekes dolgot hallottam a függőségekkel kapcsolatban olyanokat is, amiket egy sima iskolai előadáson lehet, hogy nem hangzana el, vagy csak nem figyelnék rá.

Nekem a legjobb az tetszik
(és ezt mindenki naponta csinálom
vagyam)

hogy szerintem nagyon jó volt

1. nap az hogy játszotunk és
magunkat iszhetjük hogy
mikor adunk el és
milyen hamar el tud szippa-
tani.

Nagyon sok mindent tanultam
a függőségekről.

A kérdésekre amikre tábor
előjele kiválasztottam,
válaszaim megkaptam.

Igaz volt ami a filmben elhangzott,
tényleg ráveszt beszélhet erről a függőség-
ről, pedig "megérdemelve", ugyanis lega-
lább a szülő és a magam körül tud oltani, mint
a rehabilitációs folyamat. Én emel az ismer-
tét/tudatát viszem haza, illetve azt, hogy
hisztáblem látó ezzel kapcsolatban.

Nagyon jó volt újra résztvenni
enni egy táborban.

Rövidül sokkal ~~jobb~~ könnyebb
 ~~volt~~ volt és hogy egy terna
kise épült fel azt nagyon
pozitívnak tartom.

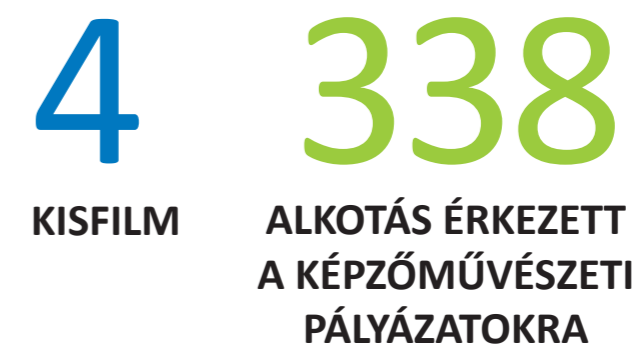
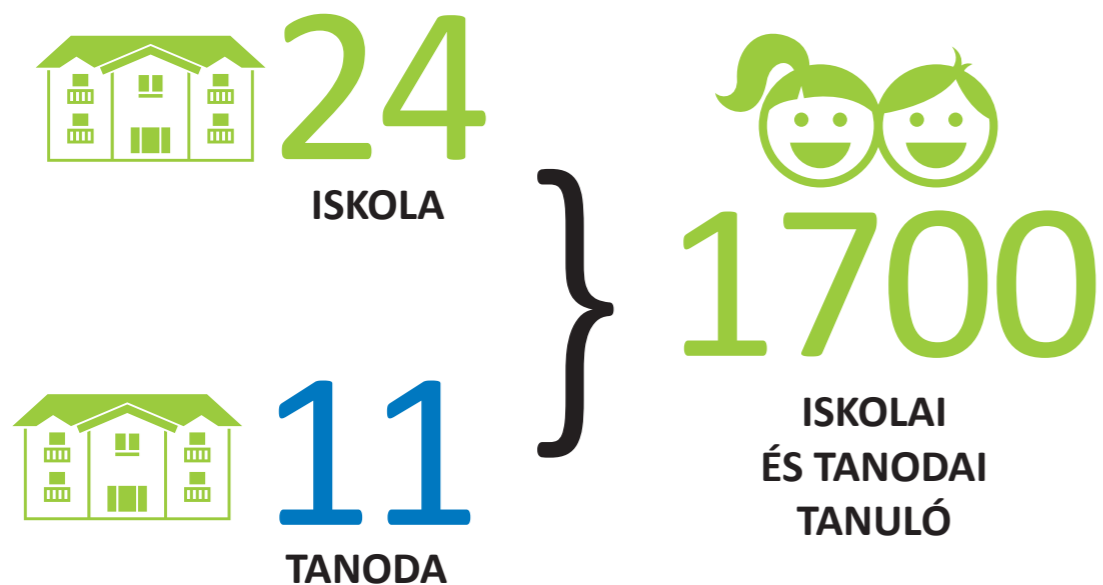
A függőségekről amiket megtanultunk
(pl.: hogy unyire gyakran a munkafüggőség
vagy az etheresi zavart) az számunkra
a honosításhoz fontos volt.

és a bizalmi dolgok pl. pl. pl.
* fogatási feladatokat jó volt újra
óvni.

A program 2012-es kezdete óta

Impresszum

Szakmai lebonyolító:	Magyar Ökumenikus Segélyszervezet 1221 Budapest, Kossuth Lajos u. 64.
Modellprogram támogatója:	Szerencsejáték Zrt.
Kiadó:	Humánnum Erőforrás-fejlesztő és Vagyonkezelő Kft. 1222 Budapest Alsósas u. 35.
Grafikai tervezés:	Zelei Diana
Nyomdai kivitelezés:	Prime Rate Kft.
Kiadás dátuma:	2018 – © Minden jog fenntartva!
ISBN azonosító:	978-615-00-3446-1

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

ÖKUMENIKUS
SEGÉLYSZERVEZET
HIA-HUNGARY